

БЪЛГАРСКИТЕ СПЕЦИФИКИ НА РАЖДАНЕТО НА ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО

Ускра Баева

Проблемът с гражданското общество в европейската цивилизация все още е подложен на дискусия както заради различните негови определения от времето на модерната епоха¹, така и заради еволюцията в проявите му през последните два-три века². Затова, когато говоря за българските прояви на гражданско общество, ще се опитам да подхожда не толкова теоретично, колкото прагматично. Ще започна с условията, необходими за функциониране на гражданското общество, след което ще се опитам да представя първите му стъпки в българското общество, които според мен могат да се открият много преди заключителния период от съществуване на държавния социализъм от съветски тип.

За да се появи гражданското общество на първо място е необходимо да има свободни индивиди, които имат сигурна опора, изразена в частна собственост (според Жан-Жак Русо), да съществуват различни обществени групи с различни интереси, демокрация в социалната сфера, правова защита на гражданите, равнище на гражданска култура, сравнително високо средно образователно равнище и активност на населението, както и възможност за осъществяване на определени права и свободи, самоуправление, конкуренция между различните обществени групи, обществено мнение, наличие на плурализъм, социална държавна политика, многосекторна икономика и достатъчно многобройна средна класа. Лесно е да се забележи, че повечето от тези многобройни предварителни условия за гражданското общество не са характерни за епохата на социализма и това е една от причините да не говорим за гражданско общество за онзи период, независимо че Маркс е свързвал идеята си за гражданско общество с комунизма.

Както става при повечето обществени явления, нищо не се ражда отведнъж в идеални условия, а за да се появи нещо ново е необходима волята на хората, както и усилия за преодоляване на неблагоприятната обществена среда. Това в пълна степен важи и за раждането на съвременното българско гражданско общество. Като най-ярка и вече призната форма на зачатък на гражданско общество се приема организираното дисидентско движение в

¹ Ще приведа само два примера, които обаче демонстрират по колко различен начин е бил формулиран терминът „гражданско общество“: според французина Шарл дьо Монтескьо „Гражданското общество е общество на вражда на хората един с друг, което заради нейното прекратяване се преобразува в държава“, докато за американеца Томас Пейн „Гражданското общество е благо, а държавата е неизбежно зло. Колкото по-съвършено е гражданското общество, толкова по-малко то се нуждае от регулиране от страна на държавата“.

² Кара-Мурза, С. „Общество граждан“. – Взгляд, 27 август 2013 г.

България³. Но тъй като то се ражда много по-късно от другите страни от Източния блок – едва година и половина преди началото на прехода, който при това в нашия случай започва не от обществото, а от ръководството на управляващата БКП, ще се опитам да потърся индивидуалните граждански прояви през цялата епоха на социализма.

Недоволство от липсата на свободи в българското общество е изразявано от установяването на правителството на ОФ с ръководна роля на комунистите в него. Но струва ми се, че трябва да отделим естествената при всяка дълбока промяна политическа съпротива на загубилите властта и на пряко засегнатите от репресиите, от същинските прояви на гражданското общество. В първия случай става дума за политическа борба, която на моменти добива и въоръжени форми, например в горянското движение, смазани със сила и жестоки репресии, докато във втория – за желание за реализиране на гражданските права във вече утвърдената система, за самоорганизация на гражданите в името на реализирането на техните индивидуални интереси. Ще посветя вниманието си на вторите, само че ще ги потърся значително по-рано във времето от преди появата на дисидентското движение.

* * *

Условия за събуждане на гражданските позиции в българското общество, според мен, се създават скоро след смъртта на съветския диктатор Йосиф Сталин, когато системата в Съветския съюз и в цяла Източна Европа постепенно започва да се либерализира. Това създава възможности за недоволните да потърсят нови форми за изява на своите идеи – особеностите на политическата система се отразяват и върху начините за изразяване на алтернативни позиции от рода на замисления от анархистите неуспешен опит за взривяване на паметника на Сталин на входа на Парка на свободата. Един бивш затворник на Държавна сигурност – Владимир Топенчаров, разказва за реакциите в София на смъртта на Сталин: *„В тези мартенски дни мерките за сигурност се увеличиха. Постовете се удвоиха. В заводи, учреждения, квартали нощем бяха поставяни дежурни... Всички познати мерки при извънредни обстоятелства... Бе направен (неуспешен) опит да се взриви – примитивно, с два-три килограма каменарски барут – статуята на Сталин във входната алея на Парка на свободата“⁴.*

За атентата разказва и един от извършителите му анархистът Георги Константинов: *„Нашата акция беше протест срещу този начин на упражняване*

³ Понятието „дисидентство“ идва от историята на религията, където наричат дисидент всеки отстъпник от вярата и еретик. Вярна на тази традиция е употребата на понятието дисидентство и през XX в. От 70-те години с него се наименоват онези граждани на СССР и източноевропейските държави, които открито противопоставят своите убеждения на господстващите доктрини. – Политология. Енциклопедическият словарь. Москва, 1993, 102–103; New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language, 1993, p. 273.

⁴ Топенчаров, Вл. Бесове на моето време. С., 1993, 155–156.

на диктатурата и на обожествяване на хора, които са криминални типове от огромен мащаб и в сравнение с които дребните убийци са нищожни. Как го организирахме? Един от приятелите, с които ни съдиха, беше мобилизиран в казармата. Той успя да изнесе оттам взрив и всичко необходимо за приготвянето на бомби. В Парка на свободата, сега Борисовата градина, където днес има барелеф на Борис III, тогава имаше статуя на Сталин с пиедестал от около 2 метра и паметник от бронз с ръст между 4 и 5 метра. Сталин беше стъпил върху пиедестала, сочещ към бъдещето. Нашата бомба беше поставена между двата му крака. Когато се взриви, тя избива краката и събори статуята⁵. А тъй като Георги Константинов не е сам, а е част от група граждани, мотивирани да извършат такова действие, което да изпълни техните идеи, отличаващи ги от позициите на властите, намирам акта за проява на гражданско общество в България.

С известна доза риск ще определя като проява на гражданска позиция и алтернативните виждания, които се опитват да изразяват българските граждани в рамките на започналата дискусия около промените, започнати от XX конгрес на КПСС (февруари 1956 г.) в Съветския съюз и след Априлския пленум в България (2–6 април 1956 г.). Промените съживяват обществото по начин, характерен за подобни несвободни общества – чрез слухове, които представляват алтернативни канали за информация⁶. Контролираното минимално разширяване на свободата създава сред тясна група от интелигенцията и бившите „антифашисти“ усещането, че могат да изразяват различни виждания за характера и бъдещото развитие на социалистическото общество, с други думи това е гражданска позиция, макар и в рамките на общественно-политическата система (което е характерно за дисидентството).

Истинската проява на граждански позиции в този период обаче намираме сред студентите, за които промените се изразяват във възстановяване на традиционното отбелязване на патронния празник на Софийския университет, деня на Св. Климент Охридски на 8 декември 1962 г.⁷ За събудилото се младежко бунтарство говорят причините за наложените наказания на студентите от СУ през есента на 1956 г.: изключени от ДСНМ или наказани по друг начин студенти, осмелили се в часовете по идеологически дисциплини и преди всичко по политикономия да поставят под въпрос основните принципи на социализма. През ноември от Философско-историческия факултет са изключени: Денчо Бояджиев и Ангелина Врачева, наказани са Васил Гюзелев и Делчо Митев, а от Филологическия факултет – Иван Дойчев и Никола Гигов⁸. В края на 1956 и началото на 1957 г. при нова акция за

⁵ Банчева, Св. Анархистът Георги Константинов – от взривения паметник на Сталин, през затвора и бягството във Франция. – <http://e-vestnik.bg/5028>, пос. на 19 ноември 2008 г.

⁶ Повече по темата виж: Баева, И. Слуховете като „заместваща“ информация в годините на социализма в България и в Източна Европа. – В: България и Европа през съвременната епоха. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. дин Димитър Сирков. В. Търново, 2010, 362–380.

⁷ ДА – София, ф. 1829, оп. 1, а.е. 26, л. 37.

⁸ Пак там, а.е. 27, л. 19, 22, 24, 26–27.

прочистване на Университета от „класово чужди“ и враждебни студенти са изключени Надежда Илиева, Иван Попов от специалност математика, Ивайло Султанов – физика, Рашко Ковачев, Радион Дянков, Петър Арнаудов, Юли Алайков, Светозар Стефанов, Вергил Стоянов, Пенчо Линов, Христо Христов – право, Люба Дякович, Асен Николов, Дора Караулиева, Петко Пеев, Семиха Борова – история, Добри Киряков – педагогика, Лиляна Сиракова, Победа Накова, Петра Стоилова, Николай Христов – българска филология, Бистра Коларова – френска филология, Тодор Табаков, Иванка Попова, Димитър Неделчев, Росица Гуцува, Катя Захариева – руска филология⁹. По данни на МВР студентите, несъгласни с властите в този период, наброяват 377, а с подобни нагласи са и 166 преподаватели. Но те са много малка част от университетската общност: едва 1,5% от студентите и 6,1% от техните преподаватели¹⁰.

От либерализацията на системата се възползват и свободолюбиви граждани, направили опит да се самоорганизируют. Такава е групата на Христо Гущеров и Константин Костов, които през есента на 1956 г. (септември – декември) създават мрежа от съмишленици в София, Пазарджишко и Пловдивско. Те съставят „Манифест за антикомунистическо въстание в България“, пишат политически есета и стихотворения, а Гущеров – и „Политикономия на социализма“, която завършва с извода, че стопанската система на социализма е несъстоятелна¹¹. Репресивната реакция е незабавна: на 24 декември 1956 г. членовете на групата са арестувани, а през март 1957 г. са осъдени на затвор между 5 и 15 години¹². Създаването на групата на Гущеров и Костов е безспорна проява на гражданското съзнание, защото при строго контролираната система участниците в нея се опитват да се самоорганизируют и свободно да изразят своята критична позиция. Съдбата им също е характерна за системата.

Новата вълна опити за самоорганизация се ражда през 1968 г., когато цяла Европа се тресе от младежки протести. Български младежи също реагират на потушаването на „Пражката пролет“ (нахлуването на войските на пет държави от Варшавския договор в Чехословакия на 20 срещу 21 август). Тринайсет студенти от Историческия факултет на Софийския университет – Едуард Генов, Александър Димитров и Валентин Радев, пишат и разпространяват позиви против интервенцията. Тяхната дейност бързо е разкрита и са осъдени на различни срокове затвор¹³. Протестира и част от българската интелигенция, но с единственото оръжие, с което разполага – словото. Техните чувства изразява

⁹ Пак там, а.е. 32, л. 25–26, 34–38.

¹⁰ Из строго секретен отчетен доклад за агентурно-оперативната работа срещу вражеските прояви сред младежта през 1956 г. – В: Десталинизацията. Дилемата на едно противоречиво десетилетие 1953–1964. Съст. Б. Киряков, Г. Пиндикова, М. Коев. ДА „Архиви“, КРДОПБГДСРБНА, С., 2013, 476–482.

¹¹ Переч, Й. Дванадесет години стигат. – в. „Анти“, № 16, 9 декември 1991 г.

¹² Костов, К. Затворник К-89. С., 1992, с. 17.

¹³ Баева, И. България и „Пражката пролет“ 1968 година. – Политически изследвания, № 1, 1993, 78–89.

писателят Георги Марков: „В София хората бяха изненадани и попарени. В първите часове на всички ни се струваше, че става някакво недоразумение“¹⁴.

Като проява на обществена самоорганизация бих определила и дейността на Алфред Фосколо, който е от българо-френски произход. През 1966 г. той донася и разпространява в България 500 позива, подготвени от българи-емигранти¹⁵. С приятели създава младежка група, която се обявява за Съюз на независимост и възход „Левски“. Сред исканията на групата фигурират: „Установяване на демократично конституционно-парламентарно управление. Свобода и зачитане на личността; неприкосновеност на жилището; свобода на словото, печата, съвестта; равенство пред законите... Право на частна собственост върху обработваемата земя. Дребната индустрия в ръцете на работниците – пълна свобода на частната инициатива в областта на индустрията, търговията, професиите, занаятите. Увеличение на заплатите – участие на работници и чиновници в разпределение на печалбите... Незабавно отваряне на границите – свободен излаз в чужбина“¹⁶... Същите младежи (Петър Бояджисв, Александър Иванов, Алфред Фосколо и Райна Аръшева) продължават дейността си през 1968 г., но скоро са арестувани и осъдени¹⁷.

През 70-те и 80-те години алтернативните настроения в обществото стават все по-масови, макар че не намират открито проявление. Опозиционността остава на битово и интелектуално равнище, а истински недоволните предпочитат да потърсят път извън страната. И в България, както и в цяла Източна Европа, дисидентските нагласи променят носителя си – от привържениците на системата отпреди Втората световна война те се прехвърлят сред т.нар. „социалистически хора“, които благодарение на по-доброто си образование, достъпа до световна литература и либерализацията започват да критикуват системата от гледната точка на собствените ѝ привидни идеали – справедливост, социално равенство без привилегии, постъпателно икономическо развитие, и по този път достигат до идеите на западната политическа и икономическа система – парламентарната демокрация и пазарната икономика.

Общата промяна в обществените нагласи в Източния блок и създаването на дисидентски движения във всички социалистически страни съдейства за създаването на организирано дисидентско движение и в България.¹⁸ Катализа-

¹⁴ Марков, Г. Когато часовниците са спрели. С., 1992, с. 45.

¹⁵ Суле, В. Българинът, който не искаше да стане шпионин. – http://bulgaria1989.wordpress.com/2010/01/14/sule_petar/, пос. на 14 януари 2010 г.

¹⁶ Фосколо, А. Спомен или помен за 1968. – http://1968bg.com/index.php?option=com_content&task=view&id=254&Itemid=19, пос. на 10 декември 2013 г.

¹⁷ Пак там. Характерно за присъдите по политическите процеси и в този период е, че те са високи, но се излежава малка част от тях. В случая присъдите за цялата група са почти 100 г. затвор, но излежават общо 21 години.

¹⁸ Идеята за забавеното българско дисидентство е моя – вж. Баева, И. Късното българско дисидентство – Обществен комитет за екологична защита на Русе. – Епохи. Велико Търново, 1998, № 1, 104–117, но не е единствена. Според Наталия Христова като дисидентство може да се

тор за оформяне на такива структури стават не идеологическите проблеми, а екологичните. И в това отношение България не прави изключение в Източна Европа. Причините за силната чувствителност към околната среда в Източна Европа са няколко. На първо място трябва да поставим естествените страхове на хората за здравето, особено подсилени след екокатастрофата, причинена от аварията на атомната електростанция в Чернобил през пролетта на 1986 г. Втората причина е силната чувствителност по онова време към бъдещето на природата за следващите поколения, формулирана и в тревожните доклади на Римския клуб. Третата причина е от политически характер (за дисидентството тя има най-голямо значение) – усеща се относителна безопасност при повдигането на неполитически въпроси каквито са екологичните, тъй като в този случай властта не може да приложи традиционните репресии срещу „политическите си врагове“. За България непосредствен повод за извеждане на преден план на екологичните проблеми става тревогата за въздуха в крайдунавския град Русе. Тя дава на интелигенцията приемлив и разбираем за всички повод за раждане на първата несанкционирана от властта обществена организация.

Всичко обаче започва не в центъра и не от интелигенцията, а от група жени, осмелили се да се изправят срещу местните власти. На 28 септември 1987 г. шест русенки – Цонка Букурова, Вяра Георгиева, Дора Бобева, Стефка Монова, Евгения Желева и Албена Велкова, организират първата екологична демонстрация в България срещу периодичното обгазяване на Русе от намиращия се на другия бряг на Дунав румънски химически комбинат в Гюргево.

Обгазяването на Русе с хлор от Гюржевския химичен завод не само предизвиква недоволство сред русенци, но и създава проблеми в без друго нелеките отношения между България и Румъния. Решение може да бъде изграждането на пречиствателна система на комбината, което е предлагано настоятелно от българската страна, но както и много други двустранни проблеми и този не е решен¹⁹. И понеже в „реалния социализъм“ господства

определи дългогодишното интелектуално несъгласие с някои прояви на режима – вж. Христова, Н. Специфика на българското „дисидентство“. Власт и интелигенция 1956–1989 г. С., 2005.

¹⁹ Министър-председателят Георги Атанасов не иска да се публикуват сведения от трудните разговори с румънците за Русе. Причината е румънското контраобвинение, че замърсяването идва от български заводи и че българското правителство иска да прехвърли недоволството в България върху Румъния (Протокол от заседание на Секретариата на ЦК на БКП от 10 март 1988 г., ЦДА, ф. 1Б, оп. 71, а.е. 3267, л. 26). Българската страна се опитва да постигне решение на проблема по традиционния начин в рамките на двустранните преговори. По думите на Чудомир Александров: „Няма среща-разговор на др. Тодор Живков с Николае Чаушеску, на наши ръководители с румънски ръководители, на които под една или друга форма (въпросът) да не е поставян... Миналата година (1987 г.) – тогава по решение на Политбюро за първи път този въпрос е поставен като условие за развитие на всички отношения между България и Румъния. Без решение по този въпрос е безпредметно да разговаряме за икономиката, научно-техническото и културното развитие между двете страни“. – Среща на Секретариата на ЦК на БКП с учредители на Обществения комитет за екологична защита на Русе (ОКЕЗР), членове на БКП, 11 март 1988 г., ЦДА, ф. 1Б, оп. 71, а.е. 3268, л. 28. Проблемът се усложнява от румънското оправдание, че заводът е построен по съветска технология. Извършената про-

практиката трудните преговори да не се оповестяват, българското общество е убедено, че властта не иска да реши въпроса с Румъния, за да не си разваля отношенията с нея.

Затова протестното движение набира сили. От 27 септември 1987 г. до 10 февруари 1988 г. са организирани четири протестни демонстрации и са направени опити за още три. Недоволството се проявява и по време на изборите за местни органи на власт, когато в 144 плика вместо бюлетини са пуснати протестни листовки. През октомври 1987 г. в кампанията за защита на русенци се включва и централната преса – на 15 октомври 1987 г. органът на Съюза на българските писатели (СБП) в „Литературен фронт“ поставя чрез поета Евтим Евтимов въпроса за гласност и по екологичните въпроси; на 15 ноември „Работническо дело“ публикува тревожна дописка; на 26 ноември пак „Литературен фронт“ оповестява писмото на читател от Русе „Спасете моя град!“, на 11 февруари 1988 г. пак там излиза подборка от писма на русенци, седмица по-късно – статия на Руденко Йорданов, а на 8 март в „АБВ“ публикува стихотворението „Пиета“ на Блага Димитрова, посветено на русенските майки. Тревогата се подклажда от репортажите на русенския кореспондент на Българското радио Любен Антонов. Екологичната криза става основна тема и на изложбата на русенските художници, открита през януари 1988 г. Медийната атака продължава с писмото-призив на Съюза на българските художници (СБХ), което на 12 февруари 1988 г. е публикувано във в. „Народна култура“²⁰. На 27 февруари призивът е подкрепен и от физиците от Института за ядрени изследвания – писмото на проф. д-р Димитър Стоянов и още 26 физици е публикувано във в. „Орбита“.

След медиите идва ред и на обществените организации, които се включват в кампанията за защита на Русе. Все още не става дума за някакви нови структури, а за използване на съществуващите, създадени от БКП, като трансмисии за ръководство на обществото – партийните организации по месторабота и профорганизациите. На 19 февруари 1988 г. откритото партийно събрание във Физическия факултет на СУ подкрепя призива на художниците. Същото правят и членовете на Кабинета на младия писател на заседанието си от 22 февруари. На 25 февруари Президиумът на Съюза на учените в България приема обръщение към Асоциацията на учените в Румъния, в което иска съпричастие за решаване на проблема с обгазяването на Русе. В края на февруари тревога за Русе изразява и колективът на Института по молекулярна биология – инициатор става ст.н.с. Георги Марков. Всички тези действия са осъществени самостоятелно, без да се иска разрешение на партийните или държавните органи, затова става дума за свободни граждански действия.

верка обаче показва, че изпускането на газове става не заради технологията, а заради пропуски в експлоатацията – въпреки това неудобството остава. *Пак там*, л. 29.

²⁰ Според Димитър Иванов, който датира тази публикация с месец по-късно, заради нея главният редактор на в. „Народна култура“ Стефан Продев е привикан в сектор „Печат“ на ЦК и след като отказва да публикува опровержение, е подложен на репресии. – *Иванов, Д.* Политическото противопоставяне 1956–1989. С., 1994, с. 119.

Повратен момент при трансформацията на обществената грижа за Русе в нова организационна структура, първа по рода си в България, изиграва профсъюзното събрание в Института по философия, свикано от ст.н.с. Стефан Гайтанджиев на 25 февруари 1988 г. Още през септември 1987 г., при случайна среща на кинодокументалистите Георги Аврамов, Виолет Цеков и Юри Жиров с русенеца Веселин Петков, Гайтанджиев насочва Юри Жиров към ставащото в Русе. От в. „Дунавска правда“ кинодокументалистите научават за русенските протести и променят творческите си намерения²¹. Те се убеждават в обществената значимост на русенската тема и през ноември заминават за Русе със снимачен екип. Така се ражда документалният филм „Дишай!“ и става повод за създаването на първата дисидентска организация в България – Общественият комитет за екологична защита на град Русе.

След като заснема достатъчно филмов материал, екипът на Жиров се връща в София. Прожектирането на предварителния филмов материал съвпада с онова профсъюзно събрание, на което е подхвърлена идеята за създаване на самостоятелна организация, посветила се на екологичната защита на град Русе. Решението е стимулирано и от присъстващите на прожекцията русенски жени, заснети във филма²². На импровизирано профсъюзно събрание се събират около 20 души и тогава редакторът от Българската телевизия Виолет Цеков предлага да се учреди Комитет за защита на Русе. Предложението е прието и е сформиран Инициативен комитет, в който влизат философите Христо Смоленов и Цветан Кардашев, редакторът Виолет Цеков и сценаристът Георги Аврамов, а организационната дейност е поверена на Стефан Гайтанджиев²³.

Идеята за създаване на такава организация не е случайна. Инициаторите се възползват от приетата половин година преди това Юлска концепция, в която се призовава за създаване на самодейни организации, независимо, че тогава си ги представят под контрола на ОФ. От отворената пролука се възползват онези, които вече мислят като дисиденти, макар че още не се решават да действат като такива.

Организационната подготовка за учредяване на Обществения комитет продължава с бързи темпове – на 26 февруари Студията за телевизионни филми „Екран“ провежда събрание, съпроводено с прожекция на почти готовия

²¹ Юри Жиров е възнамерявал да направи филм за преустройството, който дори е имал работно заглавие „Лице“. Стефан Гайтанджиев обаче успява да го убеди, че русенската тема е по-подходяща. По сведения на Гайтанджиев. – *Иванова, Евг.* Историята се завърща. Част 1: Българското дисидентство, 1988–1989. С., 1997, с. 48.

²² *Пак там*, с. 48. По думите на Стефан Гайтанджиев ролята на русенските жени за създаването на филма е изключителна. Когато снимачният екип пристига в Русе вече няма обгазвания и не могат да се заснемат протестите. Разбрали този проблем на документалистите русенските жени им предлагат: „О, заради вас ще направим една демонстрация!“ *Взимат старите флагчета, взимат старите плакати, събират от Паркстрой и от още две-три места двайсетина души и застават пред Съдебната палата“.*

²³ *Пак там*, 48–49.

филм „Дишай!“ . Акцията за защита на Русе е подкрепена от част от членовете на Института по философия и от Института по социология, където Петко Симеонов превръща едно партийно събрание в диалог за съдбата на крайдунавския град. Дискусиите се разпространяват в сродните научни среди – на 2 март профсъюзно събрание на Единния център по философия и социология, пак по инициатива на Петко Симеонов, приема възвание „Да спасим Русе!“ . На 6 март Инициативният комитет, разширен с председателката на Клуба на младите филмови дейци документалистката Малина Петрова, Петко Симеонов и Желю Желев, обсъжда проектоустава. Решено е учредяването да стане на 8 март в Дома на киното. Съчетаването на Международния ден на жената с прожекцията на филма „Дишай!“ е добре премислено – във филма е представена съдбата на русенските жени, безсилни пред обгазяването.

На 8 март 1988 г. в Дома на киното се събират 350–400 души. След филма, който има силно собствено въздействие, за трагедията на русенските жени говори Мария Варимсзова (майка на 6 деца и героиня на очерк във в. „Правда“ на кореспондента на вестника в България Леонид Жмирьов), а по проблемите на обществото и екологията се изказва актьорът Петър Слабаков, проф. Николай Генчев и физикът проф. Цветан Бончев. След това е предложено да се учреди Обществен комитет за екологична защита на гр. Русе, прочетени са и са приети Устав и призив „Да спасим Русе!“ , и е избран 33 членен Управителен съвет²⁴. Комитетът поставя начало на дисидентското движение, защото се обявява за независим от съществуващата политическа структура, но в съгласие със законите.

Първата дисидентска организация е създадена в резултат от една чисто гражданска акция като протестите на русенските жени. Нарастващата гражданска активност в края на краищата ще принуди ръководството на БКП да отстрани Тодор Живков от власт. По този начин и гражданите, особено онези, които са готови да се самоорганизируют и да се борят за своите права, стават от самото начало участници в прехода на България към демокрация.

²⁴ Това е т. 9 от Призива. Вж. Протокол № 41 от заседание на Политбюро от 27 март 1988 г., т. II – ЦДА, ф. 1Б, оп. 68, а.е. 3394а, л. 45.

SPECIFICS OF THE FORMATION
OF CIVIL SOCIETY IN BULGARIA

Iskra Baeva

Summary

This article focuses on the main characteristics of the civil society and its specific manifestations in the Bulgarian political conditions. The conditions for the functioning of this society and its first steps, which according to the author can be found long before the final period of existence of the state socialism of Soviet type, are also indicated in this work. The main accent is put on the desire to realize civil rights in the already established system tracing various individual manifestations of civic positions from the death of the Soviet state ruler Joseph Stalin in 1953 to the Ruse initiatives in the late 80's of the 20th century.

The organizers of the protests took advantage of two specifics of the political regime in the country, which allowed the manifestation of the civil society. On the one hand, the ecological problems were the basis of the civil protests in 1987 because the official authority could not apply to their organizers the repressions which they used against their political enemies and on the other hand, the July Conception proclaimed by the government itself allowed the establishment of amateur organizations.

The protests initiated by the women from Ruse catalyzed the growth of civil activity and eventually led to the removal of Todor Zhivkov from power. The self-organized citizens in defense of their rights became participants in Bulgaria's transition to democracy from the very beginning.